

Görüş

Ukrayna'dan Sonraki Hedef Moldova Mı?

Samet İşbilen^{1,*}

¹ Öğretim Görevlisi, Yozgat Bozok Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler, Yozgat, Türkiye ORCID: 0000-0002-8892-6662

* İletişim: samet.isbilen@bozok.edu.tr

Gönderim: 30.11.2023; Kabul: 02.12.2023. DOI: 10.38154/CJAS.2024.66

Öz: Rusya, SSCB'nin dağılmasından sonra kaybettiği küresel aktör olma rolünü bugün eski Sovyetler Birliği ülkelerini etkisi altına alarak tekrar kazanmayı amaçlamaktadır. Bu ülkeler üzerinde ki en güçlü silahı ise donmuş çatışma bölgeleri ve buralarda ki sivil ve askeri varlığıdır. Rusya'nın demokrasiden uzak bir yönetim anlayışına sahip olması ve ekonomik olarak yüksek bir refah düzeyine sahip olmaması, dış politikasında Batı gibi yumuşak güç politikası yerine sert güç politikası uygulamasına neden olmaktadır. Kuzey ve Doğu Avrupa ülkeleri göz önüne alındığında NATO veya AB gibi ekonomik, siyasi ve askeri birliğe üye olmayıp tarafsızlığını koruyan ülkeler Moldova, Belarus ve Ukrayna'dır. Rusya'nın Ukrayna savaşıyla irredentist hedefleri için başlattığı savaş siyasi, ekonomik ve askeri açıdan en zayıf halka olan ayrıca donmuş çatışma bölgesi olan Transdinyester ve Cobasna köyünde Soğuk Savaş döneminden kalma mühimmatı koruyan Rus askeri varlığı Moldova'yı daha kolay hedef haline getirmektedir. Rusya, güvenliğini tehlikeye düşürecek ve "kırmızı çizgi" olarak ifade ettiği eski Sovyetler Birliği ülkelerini içine alacak NATO ve AB genişlemesini kabul etmeyeceğini hatta ilişkilerin derinleştirilmesinde dahi tepkisinin çok sert olacağını açıklamıştı. Bunu Ukrayna savaşında kanıtladı. Şimdi Rusya'nın Avrasyacılık politikasına karşı sürekli NATO ve AB ile ilişkilerini derinleştiren Moldova mevcut koşulları ve jeopolitik öneminden dolayı bir sonraki hedeftir.

Anahtar kelimeler: Rusya-Ukrayna Savaşı, Moldova, Transdinyeste, Gagavuzya

Is Moldova The Next Destination After Ukraine?

Abstract: Russia aims to regain its role as a global actor, which it lost after the collapse of the USSR, by influencing the post-Soviet lands today. The most powerful weapon on these countries is the frozen conflict zones and the civilian and military presence there. The fact that Russia has a communist management understanding far from democracy and does not have a high level of economic prosperity causes it to implement a hard power policy instead of a soft power policy like the West. When northern and eastern European countries are considered, the countries that maintain their neutrality between Russia and NATO and/or EU member states are Moldova, Belarus and Ukraine. The Russian military presence protecting the Cold War-era ammunition in Transnistria and Cobasna village, which is the weakest link politically, economically and militarily in the irredentist attempt initiated by Russia with the Ukraine war, makes Moldova an easier target. Russia had declared that it would not accept NATO and EU enlargement in a way that would endanger its security and make the Post-Soviet countries become members, which it described as the "red line", and that its reaction would be very harsh even in the deepening of relations. He proved this in the Ukrainian war. Now, Moldova, which is constantly deepening its relations with NATO and the EU against Russia's Eurasian policy, is the next target due to its current conditions and geopolitical importance.

Keywords: Russi-Ukraine War, Moldova, Gagauzia, Transnistria

Giriş

Rusya'nın "kırmızı çizgisinin" geçilmesiyle başlatılan Ukrayna işgali, bölgedeki ve dünyadaki araştırmacıları, Rusya'nın bölgedeki başka bir ülkede benzer bir eyleme girişme ihtimalini incelemeye sevk etti. Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov'un "Batılı ulusların eylemlerinin Moldova'yı yakında yeni Ukrayna'ya dönüştürebileceğini (Shannon,2023) söylemesi ve Belarus Cumhurbaşkanı Aleksandr Grigorveviç Lukaşenko güvenlik konseyine hitap ettiği sırada arkasındaki harita, Moldova'yı açıkça Ukrayna ile ilgili olmayan tek hedef olarak içeren, planlı birlik hareketlerini göstermesi (nypost.com,2022) Moldova'yı risk altındaki ülkeler listesinin en başına getirmektedir.

Moldova tarihinde Osmanlı İmparatorluğu, Romanya ve Rus İmparatorluğu arasında çeşitli savaş ve antlaşmalar ile başka devletlerin hâkimiyeti altına girmiştir. Birinci Dünya Savaşından sonra Rusya'nın baskısıyla Dinyester'in doğu yakasında yer alan ve Ukraynalıların etnik çoğunlukta olduğu bölgeye Moldova Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuştur. Kesin sınırları ise 1947 yılında Besarabya olarak bilinen bölgenin SSCB tarafından Romanya'dan alınması ile çizilmiştir. Soğuk Savaş, SSCB'nin dağılmasıyla sona ererken Moldova, 27 Ağustos 1991 yılında bağımsızlığını ilan ederek bugünkü Moldova Cumhuriyeti ismini almıştır. 1992 yılında Birleşmiş Milletler (BM) üyesi olarak diğer dünya devletleri tarafından tanınmıştır.

Moldova, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden doğan on beş ülkeden biridir. Moldovalıların 1990'larda Romen bilincinin oluşması etnik azınlıkları korkutmuş ve ülke içinde Gagavuz ve Transdinyester olarak iki ayrılıkçı devletin kurulmasına sebep olmuştur. Gagavuz ve Transdinyesterliler, Moldova'ya üçlü bir federal devlet önermiş ancak bu teklifin Moldovalılar tarafından olumlu karşılanmamasıyla bir dizi çatışmalar yaşanmıştır (Haines,2016). Bugün ise bu sorun hala devam etmekte olup Transdinyester, donmuş bir çatışma bölgesi olarak kalmıştır.

Bağımsızlığından beri Moldova, dört sorunlu durumdan kaynaklanan bir dizi zorlukla karşı karşıya kalmıştır. Bu zorluklardan ilki, ülkede daha önce hiçbir özyönetim ve egemenlik geleneğinin olmaması ikincisi, yerel bir siyasi gelenek olmadan Moldova'nın bir anayasa üzerinde anlaşmaya varması üçüncüsü, kontrollü bir ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçiş zorluğu dördüncüsü ise Moldova sanayisinin büyük bölümünün ayrılıkçı bölgede yer almasıdır (Tomiuc,2001).

Soğuk Savaş sonrası dönemde Ukrayna, Moldova ve Belarus'un Doğu Avrupa ülkelerine kıyasla daha az gelişme göstermelerinin temelinde Rusya'nın siyasi, ekonomik, askeri ve kültürel birtakım araçlarla ülkelerinin iç ve dış politikalarını doğrudan etkileme yetisine sahip olması vardır. Bu durum Ukrayna ve Moldova'nın demokratik dönüşümünde ilerleme kaydedememesine neden olsada demokratik liberal bir yönetim için çaba göstermiştir (Idea,2022).

Ukrayna ve Moldova dış politika tercihlerinde her zaman Rusya ve Batı arasında kalmıştır. Rusya'nın bu ülkeler üzerindeki kültürel, sosyal ve tarihsel etkileri ortak milli bir kimlik ve ulus bilinci sağlayamamasına neden olmuştur. Bu durum 2014'de Kırım'ın işgal edilmesine ardından ülkenin doğu bölgelerinde bir iç çatışma ortamı oluşmasına neden olmuştur. Moldova'nın ise ayrılıkçı Transdinyester sorunu ve Sovyet döneminden kalma Rus askerleri ve askeri

mühimmat bulunması bölgeyi istikrarsızlaştırmış, iç ve dış politikalarında oldukça kırılgan yapıya sahip olması sonucunu doğurmuştur.

Mart 2014'te Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmesi ve Rusya tarafından ilhak edilmesiyle başlayan ve Şubat 2022'de Rusya'nın Ukrayna'ya savaş ilan etmesiyle devam eden Rusya-Ukrayna savaşının Putin açısından askeri, siyasi, ekonomik ve kültürel nedenleri vardır. Bunların en başında Ukrayna'nın Batı ile ilişkilerinin hukuki temelini oluşturan AB Ortaklık Anlaşması gelmektedir. Bu anlaşma Ukrayna ve Avrupa Birliği (AB) arasında siyasi, ekonomik, ticari ve insani konularda bir işbirliğinin başlangıcı olması ve Eski Cumhurbaşkanı Yanukoviç, Wall Street Journal'a yazdığı makalesinde, *"Önümüzdeki 10 yılda Avrupa ailesiyle tekrar bir araya gelmek istiyoruz. Bu hedefe tek başımıza ulaşamayız. Avrupa'daki dostlarımızı, çabalarımıza destek vermeye çağırıyoruz. Geleceğimiz Avrupa ile yakın bağlar kurmaya ve sonunda AB'ye tam üye olmaya bağlı"* ifadeleriyle AB üyelik hedefini ortaya koymuş ve Rusya ile olan ilişkilerinin öngörülemez olduğunu ve güvenliklerini zedelediğini ifade etmiştir (Yanukovych,2011). Volodymyr Zelensky 2021 Ocak ayında Biden'i Ukrayna'nın NATO'ya katılmasına izin vermeye çağırması ve Biden'in bu çağrıya karşılık olarak Rusya'nın Ukrayna'daki varlığının Ukrayna'nın NATO üyeliği için bir engel olmadığını belirtmesi (Rauhala,2022) üzerine Ukrayna NATO'nun en önemli üyesinden önemli bir destek almış ve NATO üyeliği için bir kapı aralamıştır. Bu durum Ukrayna'nın savunma ve güvenlik anlamında Rusya'dan kopuşuna sebep olmuştur. Kültürel ve ekonomik kopuş ise 1998 yılında yürürlüğe giren AB'nin Komşu Ülkeler Projesi ve Doğu Ortaklığı anlaşmasıyla başlamıştır. Askeri, kültürel ve ekonomik olarak bu kopuşlar Rusya-Ukrayna savaşının nedenlerinden biridir.

Rusya, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan tarafından 15 Mayıs 1992 tarihinde Taşkent'te imzalanan Kolektif Güvenlik Antlaşması Teşkilatı (KGAT), Rusya'ya doğu tarafından gelebilecek tehlikelere karşı bir güvence sağlamaktadır. Burada geriye kalan tek ülke Gürcistan'dır. Gürcistan'ın savunma ve saldırı güçleri ve Rusya kontrolünde olan Güney Osetya ve Abhazya ayrılıkçı bölgesinin varlığı dikkate alındığında ise bir tehdit oluşturmamaktadır.

Rusya'nın varlığını tehdit eden en büyük askeri ve ekonomik tehdit AB ve NATO'dur. NATO üyesi ülkeler bölgesel olarak Doğu Avrupa ülkeleri ve Türkiye'dir. Doğu Avrupa bölgesinde NATO ve AB üyesi olmayan ülkeler ise Belarus, Ukrayna ve Moldova'dır. Belarus Cumhurbaşkanı Minsk'in İkinci Dünya Savaşı'nda işgalden kurtuluşuna ilişkin düzenlenen seremonide Belarus'un bir saldırıya uğraması halinde Rusya'ya katılacağını ifade etmesiyle

Rusya'ya olan bağıllığını ifade etmiştir (Rosenberg,2022). Böylece geriye sadece Moldova kalmaktadır.

Moldova'nın 2022 yılında AB "Aday Ülke" statüsünü almasına Lavrov, Moldova'nın *"tıpkı Ukrayna'da olduğu gibi Rus olan her şeyi feshetmek"* istediğini öne sürmüştür (Shannon, 2023). AB tam üyeliği için ise ayrılıkçı bölge sorunun çözülmesi gerekmektedir. Çözüm için atılacak adımlarda Transdinyester bölgesinde yer alan Rus askeri birliklerin ve Rus sivil halkın tehdit edilmesi halinde ise Rusya bu durumu uluslararası hukuka göre saldırı olarak kabul edecektir.

Moldova, NATO üyesi olmamasına rağmen Soğuk Savaştan sonra Avrupa ve Orta Asya'daki NATO üyesi ile NATO üyesi olmayan ülkeler ile işbirliğini geliştirmek için kurulan Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi (EAPC) üyesidir. Ayrıca Moldova anayasasında ülkenin herhangi bir uluslararası birliğe katılmak için anayasa değişikliğini gerektirecek tarafsız bir statüye sahiptir. Ancak Moldova buna rağmen NATO ile 1994 yılında Barış İçin Ortaklık, 2006 yılında Ortaklık Eylem Planı kabul etmiştir. 2014 yılında NATO Savunma ve Güvenlik Kapasitesi Oluşturma Girişimiyle Moldova'ya destek, tavsiye ve yardımı güçlendirmeyi amaçlayan özel bir önlem paketi onaylamıştır. 2017'de Kişinev'de sivil bir NATO İstihbarat Bürosu açıldı. 2022 NATO Zirvesi'nde Moldova'nın ulusal dayanıklılığını ve sivil hazırlığını güçlendirmesine yardımcı olmak için özel olarak hazırlanmış bir destek paketi onaylandı. Son olarak Moldova'nın NATO üyesi olmamasına rağmen 2021 yılında Karadeniz'de 32 ülkenin de içerisinde yer aldığı ortak bir tatbikatta yer alması NATO-Moldova ilişkilerinin güçlendiğinin ve derinleştiğinin göstergelerindendir. Bu gelişmelere Lavrov, Devlet Başkanı Maia Sandu'yu *"NATO'ya katılmaya istekli olduğunu ve Romanya ile birleşmeye ve aslında neredeyse her şeyi yapmaya hazır olduğunu"* ifade etti (Shannon, 2023).

Putin, Ukrayna işgalini meşrulaştıran konuşmasında ittifakın genişlemesini ve Ukrayna'nın NATO'ya katılma isteğini Rusya'ya karşı *"temel tehditler"* olarak gösterdi ve NATO altyapısının daha fazla genişletilmesinin kabul edilemez olduğunu savunmuştur (Plokhii,2017). Ukrayna savaşının sebepleri içinde NATO genişlemesi ve Batı yanlısı politikaları göstermiştir. Bugün Moldova hem AB adaylık statüsünü alması hem de NATO ile işbirliklerini derinleştirilmesi yeni bir işgalin ihtimalini güçlendirmektedir.

Moldova'nın coğrafi olarak küçük olması, askeri imkânsızlıklar, direniş gösteremeyecek kadar az nüfusa sahip olması, Transdinyester ayrılıkçı bölgenin yer alması, siyasi krizler, Ukrayna savaşıyla kontrol edilemeyen iç güvenlik ve

giderek daha kötü duruma gelen sosyal koşullar Rusya'ya yeni bir işgal için uygun ortam ve fırsatlar sunmaktadır.

Bu çalışmada Ukrayna-Rusya savaşının başlamasına sebep olan temel anlaşmazlıklar üzerinde durulmuş ve bu savaşın yayılma ihtimaline karşı savaşın, bağımsızlığını kazandıktan sonra ekonomik, siyasi ve askeri anlamda oldukça sınırlı bir gelişme sağlayan Moldova ve bölgeye olası etkileri açıklanmaya çalışılmıştır. Birinci bölümde SSCB'nin dağılmasından sonra karmaşık bir şekilde bağımsızlığını kazanan Ukrayna'nın siyasi tarihini inceleyerek Rusya'nın kendi gibi düşünmeyen ve farklı yönelimlere sahip eski Birlik ülkelerine tutumları hakkında çıkarımlar incelenmiştir. İkinci bölümde Rusya-Moldova arasındaki temel sorunlar ve beklentiler ele alınmıştır. Son bölümde ise Ukrayna-Rusya savaşına giden süreçler dikkate alınarak olası bir Rusya-Moldova savaşı için yapılması ve yapılmaması gerekenler ele alınmıştır.

Rusya-Ukrayna İlişkileri

Çin'in geniş ulusal güvenlik konsepti, dış etkilerin terörizm veya demokrasi talebinin kaynaklık ettiği fikirlerin yayılması gibi iç istikrarı etkilediği alanlar dahil olmak üzere hem iç istikrarı hem de dış tehditleri kapsamaktadır. Çin, ulusal güvenlik politikasının koordinasyonu ve geliştirilmesinde daha fazla tutarlılık sağlamak ve ulusal güvenlik yönetiminin kontrolünü güçlendirmek için Çin Komünist Partisini (ÇKP), askeri ve resmi kurumları modernize ediyor.

Ukrayna, Doğu Avrupa'da bulunan ve Rusya'dan sonra kıtanın en büyük ikinci ülkesidir. Tamamen bağımsız bir Ukrayna, Ukrayna'nın SSCB etkisinden kurtularak bağımsızlığını ilan etmesi ve parlamenter demokrasiye geçişi önemli bir katkı sunmuştur. 1989 yılı seçimlerin yapılması ve demokratik bir Ukrayna'nın inşası için yapılanlar kitlesel protestolardan artık kitlesel siyasallaşmaya geçildiğini göstermektedir (Lane,2008).

Bağımsızlığından sonra Ukrayna'nın kötü ekonomisinin yanı sıra sosyal ve politik değişimler birtakım sorunları da beraberinde getirmiştir. Ukrayna'nın devlet inşa süreci, nükleer silahsızlanma, ekonomik zorluklar, sosyal gelişmeler, Turuncu Devrim, Maidan protesto hareketi, Kırım'ın durumu ve Karadeniz Filosu, Rusya'nın etkisini her alanda hissettirdiği ve bu krizlerden pay çıkardığı alanlardır.

1994 yılında göreve gelen ve 2005'e kadar görevde kalan ikinci Devlet Başkanı Leonid Daniloviç Kuçma, Ukrayna dış politikasını Moskova'ya değil

Batı'ya yönelmiştir. BDT'de kalmayı devam ettirmekle birlikte Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) tarafından yürütülen Barış için Ortaklık Programına katılmıştır. Ayrıca 1996 yılında NATO ile "özel bir ortaklık" kurdu ve 1995 yılında Ukrayna Avrupa Konseyi'ne katılmıştır. Bunun üzerine Rusya'nın Ukrayna'daki Rus azınlığının koşullarının kötüleştiği yönündeki suçlamaları ve Ukrayna'nın Kırım'daki Rus yayılmacı planları olarak gördüklerine ilişkin Ukrayna endişeleri Rusya- Ukrayna arasında ilişkileri iyice gerilmesine sebep olmuştur (cfr.org,2022).

2007'de yapılan yeni parlamento seçimlerinde Batı yanlısı partiler Timoşenko'yu desteklemiş ve Başbakan olduğu bir koalisyon hükümeti kurulmuştur (Reuters, 2008). Bu koalisyon hükümeti, Rusya ile olumlu ilişkileri sürdürmek ve AB üyeliği kazanmak gibi çatışan hedeflerin arasında kalmış ve Eylül 2008'de koalisyon çökmüştür. 2010'da yapılan bir sonraki cumhurbaşkanlığı seçim sonuçlarında Yanukoviç Cumhurbaşkanı olmuştur. Göreve gelmesinden yaklaşık üç ay sonra Rus destekçi Cumhurbaşkanı Yanukoviç, Rusya'nın Sivastapol'daki 2017'de sona erecek olan liman kullanım anlaşmasını 2042'ye kadar uzatmayı ucuz/indirimli Rus gazı almak amacıyla kabul etmiştir. 2010'da Rusya'nın karşı çıktığı NATO'ya katılma hedeflerinden resmen vazgeçmiş ve Yanukoviç hükümeti Rusya ile ilişkilerini daha da geliştirmiştir (Mearsheimer,2014).

Parlamento içerisindeki Avrupa yanlısı siyasetçilerin desteklediği ve Ukrayna ile AB arasındaki siyasi ve ekonomik bağları daha yakından entegre edecek Ortaklık Anlaşması, Rusya'dan gelen yoğun baskıya daha fazla direnemeyen Yanukoviç tarafından reddedilmiştir. Bunun üzerine Kiev'de Maidan protestoları başlamıştır.

Rus yanlısı protestocular Kırım'da giderek iddialı hale gelirken üniformalarında net tanımlayıcı işaretler bulunmayan silahlı kişiler Simferopol ve Sivastopol'daki havaalanlarını kuşatmıştır. Kırım parlamento binasını işgal etmiş ve Rus yanlısı milletvekilleri iktidarda olan hükümeti görevden alıp Rus Birlik Partisi lideri Sergey Aksyonov'u Kırım'ın Başbakanı olarak atamıştır (informnapalm.org, 2015). Kırım ile Ukrayna arasındaki ses ve veri bağlantıları kopmuş ve Rus yetkililer bölgeye asker sevk etmiştir. Turchynov bunu egemenlik ihlali olarak ifade ederken Putin, Rus vatandaşlarını ve Kırım'daki askeri varlıklarını koruma çabası olarak nitelendirmiştir. 16 Mart 2014'te yapılan referandum ile Kırım halkı Ukrayna'dan ayrılma ve Rusya Federasyonu'na katılma yönünde oy kullanmıştır. 18 Mart'ta Putin, bölge temsilcileri ile bir araya gelerek Kırım'ı Rusya Federasyonu'na dahil eden bir anlaşma imzalamıştır.

Bunun üzerine Ukrayna bölgedeki vatandaşlarını ve yaklaşık 25.000 askeri birliklerini tahliye etmiştir (informnapalm.org, 2015).

Rusya Kırım'daki hakimiyetini ve Ukrayna üzerinde ki baskısını hem askeri hem de ekonomik olarak artırmak için Sivastopol limanının kirasını doğalgazda indirim karşılığında uzatan 2010 anlaşmasını feshetmiş ve Ukrayna'nın enerji fiyatı iki hafta içerisinde yaklaşık yüzde 80 artmıştır (globalsecurity.org, 2016). Aynı tarihte Rus yanlısı silahlı kişiler Donetsk, Luhansk, Horlivka ve Kramatorsk kentlerinde hükümet binalarına baskın düzenlemiştir. Luhansk ve Donetsk'te ayrılıkçı hükümetler kendi içlerinde referandum yaparak bağımsızlıklarını ilan ettiler. 5 Eylül'de Ukrayna ve Rusya hükümetleri Belarus'un Minsk kentinde ayrılıkçı liderler bir araya gelip çatışmaları durdurmak için ateşkes üzerinde imzaladılar. Donetsk ve Luhansk'ta ayrılıkçılar tarafından Minsk ateşkesini ihlal ederek bir seçim yapıldı. Rusya destekli ayrılıkçılar ve Ukrayna askerleri ile çatışmalar az da olsa devam etti. 12 Şubat 2015'te Ukrayna, Fransa ve Rusya ve Almanya liderleri 12 maddelik bir barış planı üzerinde anlaştılar.

Rusya ve Ukrayna arasında uzun süredir yaşanan gerginlikler sonucunda Ocak 2021'de Ukrayna Devlet Başkanı Volodymyr Zelenskyy Biden'ı Ukrayna'nın NATO'ya katılmasına izin vermeye çağırmasıyla Rusya, Ukrayna sınırına büyük bir birlik ve askeri teçhizat yığınağına başlamıştır. Batılı liderler Rus işgalini kaçınılmaz görürken hem Zelensky hem de Putin ile görüşmelerde bulunulmuştur. Putin, Batı'nın NATO'nun tek amacının Rusya'daki toplumu bölmek ve sonuç olarak onu bitirmek olduğunu her seferinde ifade etmiştir. Putin, Ukrayna-Rusya savaşından önce NATO'dan doğuya doğru genişlemesini durdurmasını, 1997'den itibaren ittifaka katılan üye devletlerden güçlerini ve askeri altyapısını çekmesini ve Rusya sınırlarına saldırı silahları yerleştirmemesini istemiştir. Bu durum Orta Avrupa, Doğu Avrupa ve Baltıklar demektir. Bu teklif NATO tarafından reddedilmiştir. 21 Şubat 2022'de Putin, bağımsızlığını ilan eden halk cumhuriyetleri Donetsk ve Luhansk'ın bağımsızlıklarını tanıyarak cevap vermiş ve Rus birliklerini "barış gücü" olarak Ukrayna topraklarına girme emrini vermiştir (dw.com, 2022). 24 Şubat 2022 yılında Putin "özel bir askeri operasyon" başladığı duyurdu ve resmen savaşı ilan etmiştir.

Putin kendi makalesinde de bahsettiği üzere bu ülkelerden sadece hak iddia etmenin yanı sıra özellikle Ukrayna ve Belarus için "Eski Rusya'nın mirasçılarıdır" şeklinde yer vermektedir. SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını ilan eden mirasçıların ulusal çıkarlarını savunduğu, başkalarına hizmet etmediği, birilerinin elinde Rusya ile savaşmak için bir silah olmamak şartıyla her zaman diyaloga açık olduğunu, tartışılması en zor konuları tartışmaya hazır olduklarını

ifade etmektedir (Plokhii, 2017). Ancak Rusya'nın diyalog kanallarının her zaman açık olduğunu ifade etmesine karşın, Ukrayna bugün Batı'nın desteğini alarak Rusya ile savaşıyor bir silah olmuştur. AB üyelik başvurusunda bulunup, AB'nin Stratejik Pusula'da yer alan askeri gücünü kullanıp AB'yi savaşa çekmek istemektedir. Ayrıca NATO ile Barış İçin Ortaklık programı ve en son 2021 Ocak ayında Biden'in Ukrayna'yı NATO'ya davet etmesi "kırmızı çizgi" geçilmiştir. Kısaca sosyal, ekonomik ve askeri anlamda yani kısacası her anlamda Rusya sırt çevirmiştir. Rusya için de artık tartışılacak konu kalmamıştır.

Rusya'nın kırmızı çizgilerinin neler olduğu, hangi konuları beka sorunu olarak gördüğü ve nelerin gerçekleşmesi halinde savaşı dahi göze alabileceklerinin en iyi ve acı örneği Ukrayna'dır. Bölgede Belarus'un Rusya yanlısı bir politika izlediğini saydığımızda geriye kalan ve tarafsızlığını koruyabilmiş tek ülke Moldova'dır. Moldova için Ukrayna-Rusya ilişkileri ve siyasal tarihi neler yapılması veya yapılmaması noktasında en iyi örnektir. Bu, kabul edilmesi gereken Yeni Rusya gerçekliğidir.

Rusya-Moldova İlişkileri

1991 yılında SSCB'nin çöküşü ile Doğu Avrupa'da Rusya, Ukrayna, Moldova, Belarus, Baltık bölgesinde Litvanya, Estonya, Letonya, Kafkasya'da Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan ve Orta Asya'da Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan ve Tacikistan bağımsızlıklarını ilan etmiştir.

Birliğin dağılması yeni döneme eşlik eden özellikle Demir Perdenin arkasında yaşayan vatandaşlar ve yeni bağımsızlığı ilan etmiş ülkeler için çeşitli zorlukları beraberinde getirmiştir. Bu zorluklarla mücadele eden ülkelere biri 27 Ağustos 1991' de Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını ilan eden Moldova Cumhuriyeti'dir.

Bağımsızlığını yeni kazanan Moldova Cumhuriyeti o dönem ekonomik gerileme, siyasi kargaşa, eski Sovyet Cumhuriyetleriyle komşuluk ilişkileri ve etnik gruplar arası anlaşmazlık gibi birçok zorlukla karşı karşıya kalmıştır (Charles, 1997). Siyasi parti liderleri arasında siyasi birliğin olmaması, yapısal reformların başlatılmaması ve yerel yönetimde görev yapacak nitelikli kadroların bulunmaması ekonomik durumun da önemli ölçüde bozulmasına neden olmuştur (Solonari,2003). Moldova'nın kırılgan siyasi ve ekonomik durumu, ülkenin diğer devletler ile ilişkilerinde krizlere sebep olurken bölgenin en büyük aktörü olan Rusya ile ilişkilerinde ters etki yaparak derinleştirmiştir.

Moldova'nın jeopolitik ve stratejik önemi Moskova'nın her zaman uluslararası çıkarları açısından önem arz etmiştir. Özellikle Moldova'nın NATO müttefikleri ile sınır komşusu olması ve Romanya'nın tarihi birleşme iddiaları bölgeyi önemli kılan diğer önemli etkenlerdir. 1992'deki Transdinyester savaşı olarak da bilinen Moldova iç savaşında Rusya'nın yaptığı askeri müdahale, SSCB'nin dağılmasından sonra post Sovyet dönemde birliğin en büyük ve güçlü devleti olan Rusya'nın etkisine ve üstlenmiş olduğu role bir örnektir.

Rusya, post Sovyet ülkelerinin AB ve NATO ilişkilerine karşı çıkmaktadır. Post Sov bu birliklere üye olması Rusya'nın SSCB ülkelerini bir araya getirmede hedeflerini ve dünya siyasetindeki konumunun sorgulanmasına neden olmaktadır. Rusya, Moldova'nın siyasi, ekonomik ve güvenlik konularında arayışlarının çözümün Rusya ile bütünleşmesiyle olacağını iddia etmekte bunun için de bu alanlarda baskı kurmaktadır.

Rusya ve Moldova ilişkilerini zorunlu ve önemli hale getiren diğer bir husus, Moldova'da 1992'de bağımsızlığını ilan eden Transdinyester Moldova Cumhuriyetidir. Rusya eski Sovyet ülkelere Güney Osetya ve Abhazya politikalarında yaptığı gibi Moldova için de aynı yöntemle iç işlerine karışmaktadır. Bu tutum, Rusya'nın eski Sovyet ülkeleri üzerinde kontrolü sağlama amacıyla neo-emperyalist girişim olarak kabul edilebilir.

NATO 2022 zirvesinde Genel Sekreter Yardımcısı Mircea Geoana Rusya'nın Ukrayna'daki mevzilerinden Moldova'ya bir bağlantı kuramadığı gerekçesiyle herhangi bir endişenin olmadığını ayrıca Moldova üst düzey yetkililer ve Cumhurbaşkanı Mia Sandu, Rusya'dan askeri bir tehdide dair çok az belirti olduğunu ifade etmişti (thetrpint.in,2022). Ancak Rusya'nın Moldova işgali için tek yöntemin kara köprüsü inşa etmek değildir. Rusya, Moldova üzerinde kontrolü ele geçirmeye karar verirse tüm yolları deneyecektir. Ukrayna savaşında Rusya'nın bu zamana kadar düzensiz ilerlemesi, kritik bölgeler üzerinden tam ölçekli bir askeri işgal olasılığını azaltıyor ve başka neler yapabileceğini anlamayı önemli hale getiriyor.

Savaşın bitmemiş olması diğer ülkeler tarafından Rusya'nın yeteneklerinin yetersiz olduğu düşüncesini oluşturmuştur. Devam eden savaş ve Odesa bölgesinin kontrol altına alınamaması, Moldova'nın işgal edilemeyeceği düşüncesinin yerleşmesine sebep olmuştur. Bu düşünce, savaşın doğuya kaymasından dolayı kabul edilebilir olsa da Transdinyester bölgesinde ileri teknolojiler ile donatılmış Rus kuvvetleri mevcuttur. Moldova askeri birliklerinin de Rus yapımı silahlara sahip olduğu ileri sürülmektedir. Ayrıca Rusya'nın 2014'te Ukrayna'ya başlattığı saldırıdan bu yana ayrılıkçı bölgede askeri faaliyetlerin sayısı yılda 30'dan yılda 300'ün üzerine çıktığını Moldova

hükümetindeki kaynaklar doğrulamıştır (ecfr.eu,2022). Transdinyester yaklaşık 2 bin Rus askeri ve Rus rejimine sadık 10 bin paramiliter askeri varlığa karşı Moldova'nın askeri kuvvetleri küçük, yetersiz eğitilmiş ve yetersiz donanıma sahip 3 bin askeri personeli olduğu tahmin edilmektedir (ecfr.eu, 2022). Moldova'nın bu askeri birliğin görevleri devlete ait tesisleri koruma, kamu düzenini ve güvenliğini sağlamakla görevli oldukları için olası bir muharebe operasyonları için uygun değildir. Moldova topraklarında kontrol ettiği birlikler ve silahlı kuvvetlerinin mevcut durumu göz önüne alındığında, Rusya Moldova'nın hem topraklarını hem de politikalarını kontrol etmekte zorlanmayacaktır.

Rus politika yapımcıların Moldova ile ilgili yapılan açıklamalarını söylem analizi yaptığımızda, Ukrayna işgali öncesi ve sonrasında yapılan açıklamalarla aynı olduğu sonucuna varırız. Lavrov Moldovalı yetkililerin kitle iletişim araçları aracılığıyla yürütülen Rus nüfuz operasyonlarını engelleme girişiminde bulunmasına "Ruslar ile ilgili olan her şeyi yok etmeye çalıştıklarını" öne sürdü (newsmaker.md, 2022).

Peskov, Moldova'nın AB aday statüsünü almasının "Avrupa iç işleri" oluşturduğunu söylerken, Kremlin bu adımın "Rus karşıtı" olduğunu ve entegrasyon sürecinde Romanya tarafından olası bir birleşmeyi doğurabileceğini ifade etti (aa.com.tr, 2022). Carnegie Moskova merkezi eski direktörü Dmitry Trenin gibi bazı Rus yanlısı analizciler ise Rusya'nın Odesa bölgesi üzerinde kontrolü ele geçirmesi halinde muhtemelen Transdinyester'i ve Gagavuzya bölgesini ilhak edeceğini iddia etmektedir (carnegiemoscow.org,2014). Eğer Moldova egemenliğini kaybederse Rusya, Moldova'ya Transdinyester ve Gagavuzya'nın bağımsız olmasını dikte edecektir.

Lavrov gibi üst düzey yetkililer ve Dmitry Tren'in gibi etkin düşünce kuruluşlarının yöneticilerinin açıklamaları, Rusya-Ukrayna savaşının gerekçelerini Rusça konuşanlara ve onların haklarına yönelik tehditler, eski Sovyet devletlerinin AB veya NATO ile bütünleşmeden kaynaklanan egemenlik kaybı ve SSCB üyesi devletin Rus karşıtı hale gelmesi olarak kabul etmektedirler. Bu sebeplerden herhangi biri Rusya-Moldova savaş nedeni oluşturabilir.

Rusya, Ukrayna savaşında bu güne kadar yaptığı askeri saldırılarda yüzde 90 kinetik ve sadece yüzde 10 bilgi operasyonundan oluşmuştur. Ancak 2014'te Kırım'ın ilhak edilmesinde yüzde 90 bilgi operasyonlarından ve yüzde 10 kinetik veya askeri faaliyetlerden oluşuyordu (ecfr.eu, 2022). Ukrayna her iki durumda da Moskova'ya hem toprak kaybı hem de yönetim işlevlerini yerine getirememe konusunda bedeller ödemiştir. Moldova için, topyekûn bir işgalin gerisinde

kalan eylemler aynı derecede felaket olabilir çünkü Rusya'nın amacı hem Moldova'nın hem topraklarını hem de politikalarını kontrol etmektir.

Rusya'nın olası bir askeri operasyonunda farklı yöntemler kullandığını Kırım, Donbas ve Ukrayna'daki operasyonları, Ukrayna'nın bu bölgeler üzerindeki idari ve siyasi kontrolünü kaybetmesiyle sonuçlanan "karma savaş" örnekleridir. Bir saldırı eylemi açık veya tam ölçekli bir askeri saldırı olmaksızın siber saldırı gibi faaliyetlerle düşmana zarar verebilir. Ancak eylemin başarılı olması için silahlı bileşen tamamlayıcı unsurdur. Sadece siber saldırılar yaparak veya seçimlere müdahale ederek onu temel politikaları değiştirmeye zorlayarak bir ülkenin topraklarını işgal zordur.

Rusya, Moldova'yı işgal etmek için karma savaş yöntemi olarak kabul edilen halk arasında yaratacağı bir huzursuzluğu araç olarak kullanmak, elit odaklı bir isyan ve sınırlı bir askeri işgali araç olarak kullanacaktır. Rusya'nın Moldova üzerindeki hesaplarının gerçekleşmesi için teknik askeri verileri kıyasladığımızda büyük çapta bir operasyona ihtiyacı olmadığı düşünüldüğünde, ülkedeki mevcut askeri varlıklar ile kapsamı daha dar olan bir askeri saldırı gerçekleştirebilir. Rusya, Transdinyester bölge etkisi altındaki topraklarını biraz daha genişletip ve Gagavuzya bölgesini ele geçirmek gibi sınırlı bir askeri işgal gerçekleştirebilir. Bu işgal sonrasında sivil hükümeti Moskova tarafından desteklenen yeni yetkililerle değiştirerek bir meşruiyet sağlayacak bir seçim ile sağlayabilir. Moldova yerel medyalarından Pridnestrovie haber ajansının 2 Mayıs 2022'de yayımlanan internet haberinde NATO ve Nazi askeri tehdidine karşı Transdinyester silahlı kuvvetlerinin Rus ordusuna destek amaçlı kullanılabileceği (ecfr.eu 2022), bir kamuoyu oluşturma girişimi ve meşruiyet kazandırma çabası olarak algılanmaktadır.

Böylesi bir senaryonun gerçekleşmesinde ise NATO'nun "Barış için Ortaklık" programına dahil olan ve yaklaşık 40 askeri bulunan Moldova için Kişinev'i desteklemek için Moldova'ya girmesi pek mümkün değildir. Bu nedenle Transdinyester veya Gagavuzya'da yaşayan vatandaşlardan meşru siyasi otoriteye karşı tepki, Moldova içinden başlatılan ve devletin bütünlüğünü tehdit eden Rus askeri müdahalesinin başlangıcı olabilir.

Farklı etnik grupların bir arada yaşaması ülkenin iç ve dış politikalarına etki etmektedir. Moldova vatandaşlarının yaklaşık yüzde 10'u Rus'tur. Rusya, Kırım işgalinde ifade ettiği gibi herhangi bir karışıklıkta kendi vatandaşlarını korumayı bir hak olarak görerek müdahalede bulunmuştur. Rusya olası bir iç karışıklık ya da savaş halinde bu hakkı kullanmak isteyip Moldova'ya müdahale hakkına sahip olacaktır. Ayrıca Moldova-Rusya ilişkilerinde ayrılıkçı Cumhuriyetin varlığı ve bu varlığın ortaya çıkardığı siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlar

Moskova'nın kendine atfettiği "barışı koruma" misyonu ile yumuşak güç yerine daha sert güç uygulamalarına ve politika belirlemelerine neden olmaktadır.

16 Mart 2012'de Moldova başkanı olarak seçilen Nicolae Timofti ilk konuşmasında "Moldova'nın nüfusun çoğunluğu tarafından desteklenen ve Moldova'nın bölünmüş toplumunu birleştirebilecek bir ulusal fikre ihtiyacı var. Bu fikir Avrupa entegrasyonu olmalıdır." diyerek Moldova'nın Avrupa hedeflerini doğrulamış oldu (www.bbc.com). Bu gelişmelerin üzerine Rusya Savunma Bakanlığı ayrılıkçı bölgeye giderek birtakım görüşmeler gerçekleştirmiştir. Ardında Rusya, Moldova'yı AB Enerji iş birliği anlaşmasından çıkması gerektiğini, bu sayede gaz fiyatlarında bir indirim ve borcun hafifletilmesi konusunda tartışılmaz ön koşulu oluşturduğunu ifade etmiştir (washingtonpost.com,2014).

Moskova, Moldova'da kendi politikalarına destek veren Rus yanlısı politikacıları desteklemekte, Timofti gibi Batı yanlısı politikacılara seçim zamanlarında baskı kurmaktadır. 2012 yılında Rusya, Kişinev hükümetine Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) üyeleri arasında serbest ticaret yapmasına olanak sağlayacak olan Serbest Ticaret Antlaşmasını imzalamayı teklif etmiştir. Ancak bu teklifte Rusya'nın güçlü olduğu alkol ve doğalgaz, Moldova'nın güçlü olduğu üzüm ve şarap gibi tarım ürünlerini tekliften ayrı tutulmuştur (euronews.com, 2022). Bu kısıtlamalar mevcut hükümeti ekonomik ve siyasi olarak çıkmaza sokarak hükümet politikalarını ve hükümetin kendisinin Rus yanlısı olması halinde uygulanan ekonomik sabotajların kaldırılabilmesi anlaşılmaktadır. Seçim öncesi yapılan bu siyasi hamleler Moldova'daki Rus yanlısı siyasi unsurları destekleyerek Moskova merkezli bir iktidar oluşturma girişimleridir. Öte yandan Rusya, Moldova üzerinde sayısız çıkarlarının peşinde iken İmparatorluktan ve Sovyetler Birliği'nden miras kalan bölge ile ekonomik kaynakları ve Rus halkının nüfusunu içeren tarihi bağları korumak amacını da gütmektedir.

Ukrayna savaşı başladığında Moldova Rusya ilişkileri bölgesel etnik farklılıklara bağlı olarak değişiklik göstermiştir. Moldova, ülke içerisindeki siyasi bütünlüğü sağlayamayıp ortak bir fikir beyan edememiştir. Transdinyester, işgalin ilk gününde savaşı onaylayan veya kınayan bir açıklama yapmadı. Sadece Transdinyester'deki durumun sabit kaldığını iddia etmiş ve vatandaşlara olağanüstü halin uygulanmayacağını garanti etmiştir. Ayrıca Ukrayna'dan kaçanlar için mülteci merkezleri açma sözü vermiştir. Transdinyester Dışişleri Bakanı Vitaly Ignatiev ise taraf tutmayı reddetti ve hükümetin öncelikle "ülke nüfusunun güvenliğini sağlamak" ile ilgilendiğini söyledi (Harrington,2022).

Ancak savaşın başladığından beri, Moldova'nın Rusya kontrolünde ki ayrılıkçı bölgesi Transdinyester'de olağandışı siyasi huzursuzluklarda yaşanmaya başladı. Ukrayna yanlısı bir grubun protesto düzenlemeye çalıştığını ve bunun karşılığı olarak ülkede daha büyük Rus yanlısı bir gösterdiği yapılmıştır (independent.co.uk). Hükümet siyasi ve iç güvenliği sağlamak amacıyla siyasi gösteri yasakları getirmiştir. Bu durum savaştan kaçıp Moldova'ya sığınan mülteciler ve Moldovalılar arasında siyasi, ekonomik ve güvenlik açısından sorunları da beraberinde getirmiştir. Bölgede yaşayan Rus etnik nüfus mevcut durumdan rahatsız olurken Moldova- Rusya ilişkilerini de olumsuz olarak etkilemektedir.

ABD Dışişleri Bakanı Antony Blinken, Moldova'yı ziyaret ettiğinde Moldova'nın, ülkedeki hassas siyasi dengeyi bozma korkusuyla NATO'ya katılamayacağı konusunda ifade etmesinin yanında AB üyelik müzakerelerinin hızlandırılmasını istedi (Basu,2020). 2020 yılında yaşanan bu gelişmeler Moldova'nın 7 Mart 2022'de AB üyeliği başvurusuna bir fırsat doğurmuş olup "Aday Ülke" statüsünü kazanmıştır (indyturk,2022). AB üyeliği sadece ekonomik bir birlik değildir. 22 Mart 2022 de kabul edilen ve AB'nin "savunma gücünü" kuracak Stratejik Pusula, birliğe üye ülkeler arasında krizlere hızlı yanıt vermeyi amaçlayan ve 5 bin kişilik bir "hızlı intikal gücünü" kurulmasını da içermektedir. Ayrıca Stratejik Pusula faaliyet kapsamı olarak NATO'dan ayrı olarak değil onu güçlendirecek bir rehber niteliği taşımaktadır (ecfr.eu,2022). Derinleşen bu ilişkiler Rusya'nın kırmızı çizgilerini geçmeye ve Transdinyester'de bulunan yaklaşık 2 bin Rus askeri ve ayrılıkçı rejime sadık 10 bin paramiliter askeri varlığın Rusya'nın ilişkilerde etkin bir rol üstlenmesini sağlarken ilişkiler her zaman krizler yaratacaktır.

Rusya, Moldova'nın Rusya etkisi içinde kalmasını ve sağlam bir müttefik ülke olmasını amaçlamaktadır. Tüm ilişkiler ve politikalarda bu doğrultuda gerçekleşmektedir

Rusya'nın Moldova Politikası ve Öngörüler

Moldova jeostratejik ve jeopolitik açıdan analiz edildiğinde Putin için muhtemel ilk hedeftir. Belarus Cumhurbaşkanı Lukaşenko ülkesinin güvenlik konseyine hitap ettiği sırada arkasındaki harita, Moldova'ya Belarus üzerinden yapılacak bir askeri harekâtı göstermiştir (nypost.com,2022).

Rusya'nın Ukrayna savaşında ki Moldova politikasını genel politikasından savaş durumu nedeniyle ayrı tutmak gerekmektedir. Rusya'nın amaçlarından

biri Karadeniz’de mutlak hakimiyet sağlamaktır. Bu hakimiyetin ilk olarak Kırım’ın işgal ve ilhak edilmesi, Donetsk bölgesinin bağımsızlığını ilan ederek Rusya ile birleşmesi, bugün de Odesa’nın da işgal edilmesiyle büyük ölçüde sağlanmış olacaktır.

Rusya’nın dış politikasındaki en etkin gücü, donmuş çatışma bölgeleri ve bu bölgedeki sivil ve askeri varlığıdır. Ancak Moldova’daki donmuş çatışma bölgesi olan ve ayrılıkçı bölgesi olan Transdinyester bölgesinin oluşumu Donetsk ve Luhansk Halk Cumhuriyetlerinden farklıdır. Transdinyester tüm halk tarafından desteklenerek dış güçlerin etkisinden bağımsız olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum Gürcistan’daki Abhazya ve Güney Osetya gibi Ukrayna’nın işgalini destekleyen Rus yanlısı ayrılıkçı devletlerin tam tersidir.

Transdinyester’in Ukrayna ile derin tarihi, ekonomik, siyasi ve kültürel bağları vardır. Transdinyester vatandaşlarının yaklaşık olarak üçte biri etnik Ukraynalıdır (Harrington,2022). Aynı zamanda bu bölgede yaşayan yaklaşık 100 bin kişi Ukrayna vatandaşlığına sahiptir ve bölgenin önde gelen isimleri de etnik Ukraynalıdır. Bu kişilerin birçoğunun Ukrayna’da arkadaşlıkları ve akrabalıkları ve aileleri mevcuttur. Moldova’da ayrıca yaklaşık olarak 100 bin Rus etnik kökenli vatandaş mevcuttur. Bu konjonktür Transdinyester bölgesinde ciddi bir Slav asıllı (Ukraynalı ve Rus) nüfusun olması ve Gagavuz Türklerini de topraklarında barındırması Moldova’yı çok etnikli bir bölge haline getirirken ortaya çıkardığı siyasi ve güvenlik bakımından istikrarsızlaşma Rusya’nın hem Odessa planına hem de sonraki birleşme amacına engeldir.

Rusya SSCB’nin dağılmasından sonra ayrılıkçı hareketlere destek vererek bu ülkelerde etkisini sürdürmeye yönelik girişimlerde bulunmaktadır. Savaşın ortaya çıkardığı bilgi kirliliği de Moldova içerisinde farklı etnik gruplar arasındaki ülke bölünmüşlüğü her an bir çatışma yaratacak imkanı sağlamaktadır. Bu nedenle Transdinyester veya Gagavuzya halkından gelecek herhangi bir itiraz, Moldova içinden başlatılan ve devletin bütünlüğünü tehdit eden sınırlı ama hızlı bir Rus askeri müdahalesinin başlangıcını oluşturabilir.

Rusya, Donbas’ı ele geçirirken hibrit bir savaş stratejisi izlemiştir. Ukrayna, Donbas’ta yeniden kontrolü sağlamak için askeri güvenlik güçlerini kullanmaya başladığında aslında Rusya için tüm operasyon zaten bitmişti. Rusya, Donbas’ı ele geçirmek için olarak müdahale etmeden önce Rusya’ya sadık bürokratları ve sivil halkı protestolar için desteklemiştir. Bu girişimler sonucunda Ukrayna yanlısı bürokratlar ihtilaflı bölgeyi terk etmiş ve Rus yanlısı vekillere otoritenin devredilerek yerel meşruiyet inşa ettirilmiştir. Bu grupların silahlı faaliyetleri bölge içerisinde görünür kılarak Rus yanlısı vekillere yeni statükoya destek

vererek meşrutiyetini pekiştirmiştir. Rusya, Transdinyester bölgesinde de başlattığı iç çatışmayı aynı yöntemle yapmıştır. Rusya'nın son yaptığı eylemler incelendiğinde, bir devletin egemenliğine saldırıda bulunmak istediğinde bu hibrit operasyonları oluşturan siyasi kontrol ve silahlı bileşen unsurlarını bir araya getirerek elde ettiği kazanımları güvence altına alırken aynı zamanda meşrulaştırmaktadır. 2014 yılında Odesa ve Kharkiv de yapmış olduğu girişimin başarıya ulaşamamasındaki ana sebep silahlı bileşenin siyasi kontrol ile birleştirilememesiydi. Bu nedenle, Rusya Moldova'daki kazanımlarını korumak için silahlı bir bileşeni artık göz ardı etmeyecek yeni bir başarısızlığa uğramayacak adımlar atması kuvvetle muhtemeldir.

Bölgenin güneyinde yer alan Gagavuzya Özerk bölgesinin toplam nüfusu yaklaşık 150.000'dir. Bu bölgede nüfusun yüzde 82'sini oluşturan ve toplam Moldova nüfusunun yüzde 4 ünü oluşturan etnik Gagauzlar yaşamaktadır (Katchanovski,2005). Gagavuzya 2020 Moldova cumhurbaşkanlığı seçimlerinde bölge seçmenlerinin yüzde 94'ünden fazlası Rus destekli Igor Dodon'a verirken yaklaşık yüzde 6 Mia Sandu'yu desteklemiştir (eurasian-research,2020).

Moldova parlamentosu savaşa olan karşıtlığını ve tarafsızlığını nitelendirmek amacıyla Nisan 2022'de Rusya'nın Ukrayna savaşında askeri araçlar üzerinde yer alan "Z" ve "V" sembollerini ve "zaferin sembolü" olarak nitelendirilen siyah turuncu şerif kullanımını yasaklayan bir karar almıştı. Ancak Gagavuzya halk meclisi Rusya'ya olan desteğini göstermek için alınan kararın iptali için tekrar oylama yapmıştır. Girişimlerinde istediği sonucu elde edemeyen Gagavuzya Meclisi Moldova yasasını çiğnemiştir. Bunun gibi başka durumlarda da Gagavuzya halk meclisi Kişinev'deki merkezi hükümetin otoritesini defalarca yok saymıştır (ecfr.eu,2022). Gagavuzya yerel makamlarının Moldova yasalarını kasıtlı olarak yok saymaları ve merkezi hükümetin bu eylemlere yeterli tepki verememeleri Rusya'nın Moldova'nın Gagavuzya üzerindeki kontrolüne karşı çıkmak için hibrit saldırılar uygulayabileceğini göstermektedir. Rusya bu tür hibrit saldırıyı daha önce Kırım'ın işgalinde gerçekleştirmiştir. Moldova'nın parçalanması amacıyla oluşturulan bir kaos ortamında Transdinyester'den gelen askeri desteği sağladıktan sonra bağımsızlık için yapılacak bir referandum ile Moldova'dan ayırabilir. Merkezi hükümetin dış destek ile olaya müdahalede etmesi durumunda Gagavuzya Halk Meclisi Rusya'dan "askeri koruma" talebinde de bulunabilir. Böyle bir ilhakin başarıya ulaşması durumunda Rusya etki alanını genişletecek, Transdinyester gibi Rus yanlısı bölgelerin toprak bütünlüğünü sağlayabilir. Gerçekleşen bu ilhaka karşı ekonomik ve askeri durumu dikkate alındığında Moldova hükümetinin direnmesi başarısızlık ile sonuçlanacaktır.

Transdinyester'in bölgenin politik dengesine ekonomik olarak da etkisi vardır. AB, Transdinyester için ticari kısıtlamalar getirmesi sınır komşusu olan Romanya'nın AB üyesi olmasından dolayı ticari ilişkilerde bulunamamasına bundan dolayı bölgenin ihracat yapabilmesi ve dış pazarda etkileşim kurabilmesi için ekonomik olarak diğer komşusu olan Ukrayna'ya bağımlılığını getirmiştir. Her yıl Transdinyester Ukrayna'ya Rusya'dan daha fazla ürün ihraç etmektedir (tass.com, 2021). Rusya, Moldova ve Transdinyester'in Ukrayna'ya bağımlılığını azaltmak ve zayıflayan bağlarını güçlendirmek için karşılıklı ticaret anlaşması yaparak gümrüksüz ticaret ve Rus ihracatçılarına yönelik kısıtlamaları kaldıran işbirliği yapmıştır (tass.com, 2021).

Soğuk Savaş bittikten sonra bağımsızlığını ilan eden Moldova'da İkinci Dünya Savaşının bitmesiyle Doğu Avrupa'dan çekilen Sovyet Birliği, Cobasna köyünde hizmet dışı bırakılmış bir silah deposunda yaklaşık 20.000-ton mühimmat ve cephanelik bırakmıştır. Bu mühimmat ve cephanelikleri koruyan yaklaşık 2000 bin Rus askeri ve 6000'e yakın da ayrılıkçı rejime sadık paramiliter asker bulunmaktadır. Buna karşın Moldova'nın yaklaşık olarak 6.000 askeri mevcuttur (Necsutu,2022). Bunun yanında Moldova'daki nüfus yüzde 75 Moldovan, yüzde 7 Roman, yüzde 6,6 Ukraynalı, yüzde 4,1 Rus etnik çeşitli nüfustan oluşturmaktadır. Ayrıca Transdinyester'de yüzde 31,9 Modovalı, yüzde 30,4 Rus, yüzde 28,8 Ukraynalı oluşturmaktadır (countrystudies.ue). Bu askeri ve azınlık varlığı Rusya'nın dış politikadaki en güçlü silahı olan "donmuş çatışma bölgesi ve askeri varlık" denklemini sağlamaktadır. Rusya bu politikasıyla hem Moldova'nın iç politikasında Moldova ve Transdinyester hükümetleri arasında devam eden barış görüşmelerine engel olmakta hem de dış politikasında Batı yanlısı yönelimlere engel çıkarmaktadır.

Moldova anayasasında tarafsızlık maddesi yer almaktadır. Ancak bugün Transdinyester Rusya'ya bağlanmak isterken Moldova, AB ve NATO ile yakınlık kurmak isteyerek farklı dış politika yaklaşımları sergilemekte ve tarafsızlığın gerekliliklerini yerine getirmemektedir.

Moldova, Ukrayna savaşının yarattığı endişe ile 7 Mart 2022 tarihinde AB üyeliği için tam üyelik başvurusunda bulunarak süreci başlatmıştır (European Comission,2022). AB Komisyonu, Moldova'nın üyeliğe uygun olup olmadığına dair rapor hazırladıktan sonra, AB Konseyine gönderilmesi ve burada tam üyelik müzakerelerinin başlaması yolunda bir kararın çıkması gerekmektedir. AB müktesebatı 35 başlık (fasıl) başlamadan önce "tarama süreci" olarak ifade edilen süreçte yasaların ve mevzuatların karşılaştırılarak eksik yanlarının tespit edilmesi gerekmektedir. Bu süreçler oldukça uzun bir zamanı kapsamaktadır.

Müzakere süreçlerinde fasıllar açıldıktan sonra yalnız bir üyenin bile olumsuz görüş bildirmesi fasılların açılmasını veya kapanmasını engelleyebilmektedir. Moldova, AB'nin genişleme politikasının dışında tuttuğu ama Avrupa Komşuluk Politikası (AKP) ile komşularıyla ilişkilerini derinleştirme ve bağların güçlendirilmesi amacı güttüğü 16 ülke içerisinde yer almaktadır. Ancak AB, Avrupa Güvenlik Stratejisi'yle de paralel olarak komşu ülkelerle kalkınma, çevre, silahsızlanma ve terörizm konularda ortak çalışma yürütecek, istikrar ve güvenliğin artırılmasını sağlamak amacı taşımaktadır. AB'nin Moldova'yı genişleme politikalarına dahil etse bile AB üyelik kriterlerinin demokrasi ve demokratikleşme bölümünde yer alan "demokrasinin konsolidasyonu" şartını sağlamamaktadır. Konsolidasyon bir araya getirme ve sağlamlaştırma anlamına göz önüne alındığında Moldova'nın ülke içerisinde ki sayıları kayda değer olan ve harekete geçebilecek potansiyeldeki askeri varlık, devlet kurumlarında ki demokratik koşullar ve tek taraflı bağımsızlığını ilan Transdinyester nedeniyle demokratikleşme açısından konsolide olmayı sağlayamamaktadır. Rusya, kendi menfaati için bu gerekliliklerin sağlanmasının önünü açmak istemeyecek ve "barış görüşmelerini" her zaman çözümsüz bırakacaktır.

Moldova'nın NATO ile ilk ilişkisi 1991'de Avrupa'nın başlıca güvenlik sorunları hakkında eski muhalifler arasında istişareleri yapmak ve kalıcı çözüm için kurulan Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyine üye olmasıyla başlamıştır. Daha sonra Moldova'nın isteği üzerine 16 Mart 1994 tarihinde Brüksel'de, NATO Karargâhında, Moldova Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın NATO Genel Sekreteri ile ilk toplantısı yapıldı ve ardından "Barış için Ortaklık" Çerçeve Belgesi imzalandı(nato.int,2005). NATO ile ilgili faaliyetlerin daha etkin bir şekilde koordine edilmesi amacıyla, 16 Aralık 1997 tarihinde Moldova Cumhuriyeti'nin NATO Misyonu kurulmuştur. Başkan Vladimir Voronin'in 28 Haziran 2001'de NATO karargâhına yaptığı ziyaret de NATO Bakım ve Tedarik Ajansı (NAMS) ile lojistik alanda işbirliğine ilişkin Mutabakat Muhtırası imzalandı (mfa.gov.md, 2010).

2002 yılından bu yana, Moldova Cumhuriyeti, şu anda 20 üye devlet ve 14 ortak devletten oluşan Güneydoğu Avrupa Girişimi'nin (SEEI) bir parçası olan Güneydoğu Avrupa Güvenlik İşbirliği Yönlendirme Grubu'na (SEEGROUP) taraftır. 7 Haziran 2005'te Moldova Devlet Başkanı Vladimir Voronin, NATO toplantılarına katılarak İttifak karargâhını ziyareti sırasında Bireysel Ortaklık Eylem Planı'nı (IPAP) kabul etme niyetin açıkladı (Bugajski, 2007). IPAP'ın nihai konsolide versiyonu, Ağustos 2010'da NATO tarafından onaylandı.

2022-2023 IPAP eylem planında “Moldova-NATO işbirliği, Moldova’nın anayasal tarafsızlığına saygıya dayanmaktadır” yer almaktadır. Moldova Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi’nin 2 Mayıs 2017 tarihli, ülkenin daimi tarafsızlığına ilişkin Anayasa’nın 11. maddesinin yorumlanmasına ilişkin olarak *“Moldova Cumhuriyeti’nin toplu güvenlik sistemlerine katılımı, bu tür BM güvenlik sistemi olarak, barışı koruma operasyonları, insani yardım operasyonları, saldırganlara ve uluslararası hukuku ihlal edenlere karşı toplu yaptırımlar uygulamayı amaçlayanlar, ülkenin tarafsızlık statüsüne aykırı değildir”* şeklinde yorum getirmektedir (mfa.gov.md,2022). Rusya’nın askeri sistemleri NATO’ya aynı zamanda NATO’nun sistemleri de Rusya’ya karşı koyacak şekilde üretildiği için Moldova’nın bağımsız kalacağını ifade edip güvenlik ve savunma sistemlerinin modernizasyonun NATO tarafından yapılması Rusya’ya bir tehdit oluşturmaktadır. Moskova hem irredentist dış politikasını hem de kendi güvenliğini tehlikeye düşürmemek için Putin’in de “kırmızı çizgi” olarak ifade ettiği gibi işbirliklerinin derinleştirilmesi halinde çok sert tepkiler vereceğini her zaman ifade etmiştir.

Putin, post Sovyet ülkelerinin siyasi olarak Batı ile ve askeri olarak NATO ile yapacağı işbirlikleri konusunda “kırmızı çizgi” olarak ifade edilen çizginin geçilmesi halinde çok sert tepki vereceğini her fırsatta ifade etmiştir. Ancak Moldova’nın NATO süreçlerini incelediğimizde sürekli bir derinleşme olduğu görülmektedir. Bu durum Rusya’nın Moldova konusunda daha sert politikalar uygulamasına neden olmaktadır.

Moldova, modern teknolojik gelişmelerin bilgi alanını, dış etkilere karşı korumak ve medyanın nüfuz operasyonlarını engellemek için Moskova tarafından finanse edilen görsel-işitsel basın yayın organlarının, AB, ABD ve Kanada’da veya Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesini onaylamış ülkelerde üretilmeyen haber, analiz, askeri ve siyasi içeriğin yayını kısıtlayan dezenformasyona karşı bir yasa çıkardı. Bu girişim her ne kadar önemli bir adım olsa da istenilen etkiyi doğurmayacak Rusya’nın farklı ülkelerde kuracağı şirketler aracılığıyla bunu rahatlıkla sürdürebilecektir. Ayrıca Moldova’nın kendini savunması için Ukrayna gibi geniş topraklara sahip olmaması “zaman için alan” stratejisini imkansız hale getirmektedir. Ülke topraklarının yeteri büyüklükte olmaması hem olası bir müdahalede gerekli asker sayısında hem de lojistik faaliyetlerde Rusya’ya imkan sağlamaktadır. Moldova askerlerinin sayısı, aktif askeri direniş yetenekleri, siber savunma ve askeri mühendislik gibi alanlarında ki yetersizlikleri, olası bir Rus saldırganlığına karşı koyabilecek bir güce sahip değildir.

Rusya-Ukrayna savaşını asimetrik bir savaş olarak tanımlamak mümkündür. Ancak Ukrayna savaşının gelişimine baktığımızda Rusya'nın çok ciddi zorluklarla karşılaştığı da göz ardı edilemez. Bu zorlukların en başında Ukrayna'yı sadece askeri gücünü hesaba katarak işgal etme planları yapıldığı, Ukrayna vatandaşlarının milliyetçiliklerinin hafife alınarak direnme kapasitelerinin yanlış hesaplandığı ve Rus askerlerine "Barış Gücü Operasyonu" olarak anlatılarak askerlerin psikolojik olarak savaşa hazır hale getirilmemeleri çok önemli bir eksikliktir. Çok fazla cephe ve herhangi bir hava desteği olmadan ilerlemeye çalışmak, işgal edilen bölgelerden hızlı bir şekilde tekrar çekilme zorunda bırakmıştır. Ayrıca askerlerin kendi iletişim araçlarını kullanmalarıyla kolayca konum bilgilerine ulaşıldı ve askeri yayılma planlarına ulaşarak çok kolay hedef haline geldiler.

Rusya'yı savaş alanındaki bu hatalarından dolayı "gücsüz" veya "başarısız" olarak ifade etmek veya "başka bir savaşı göze alamaz" çıkarımları pek mümkün olmayacaktır. Rusya'nın kullandığı silahlara incelendiğinde modern bir silah kullanmadıkları anlaşılabilecektir. Burada ki temel amaç harap olmuş bir bölge ve halkıyla düşman olmuş bir milletle birliğin sağlanamayacağı düşüncesidir. Savaşın yayılma olasılığında ilk hedef olan Moldova için aynı hatalar yapılmayacaktır. Artık psikolojik olarak daha güçlü, daha disiplinli ve planlı bir Rusya olacaktır. Moldova yüz ölçümü sadece 33 bin m² iken Ukrayna yüzölçümü 603 bin m² dir. Yüzölçümü ve ayrılıkçı bölge yüzölçümü de dikkate alındığında çok fazla cepheye gerek olmayacaktır. Nüfus olarak Ukrayna ile kıyasladığımızda ise yaklaşık 20 katı daha az nüfusa sahip bir ülkedir Moldova. Bu sebepten sivil direnişte çok etki oluşturmayacaktır. Rusya, Ukrayna savaşından istediğini aldıktan sonra bölgede tarafsız ve en kolay hedef olan Moldova'ya işgal girişiminde bulunmaktan çekinmeyecektir.

Sonuç

Soğuk Savaşın bitmesi ve SSCB'nin dağılmasıyla küresel bir aktör olma gücünü kaybeden Rusya, yakın çevresi (near abroad) olan eski Birlik topraklarında ve Avrupa'da yer alan aynı zamanda NATO ve AB üyesi olmayan ülkeleri etkisi altına alarak bölgesel bir güç olmayı hedeflemektedir. Rusya, bu Avrasyacı düşüncenin gerçekleşmesi için birliğin dağılmasından sonra yaklaşık 25.2 milyon Rus'u Rusya Federasyonu sınırları dışında bilinçli olarak bırakmıştır (Heleniak, 2004).

Dünyada kutuplaşmanın çoğaldığı bir dönemde artık güçlenen Rusya, Post Sovyet ülkelerini kendi yanına çekerek gücünü artırmak ve etki alanını

genişletmek için üç aşamalı bir yöntem olan hibrit savaş yöntemini kullanmaktadır. Bunun en iyi örneğini gördüğümüz Kırım’da ve 23 Eylül’de başlayıp 27 Eylül 2022’e kadar sürecekle olan Donetsk, Luhansk, Zaporijya ve Herson bölgesinde başlayan referandumdur. Savaşın gölgesinde yapılan seçim ile Rusya kazanımlarını meşru hale getirecektir. Bölgeye hâkimiyetini artırdıktan sonra Rusya, vazgeçilmez ve Ukrayna savaşının en büyük kazanımlarından biri olacak ve bir sonraki adımını belirleyecek olan Odesa gelmektedir. Odesa’nın da Rusya hâkimiyetine geçmesiyle birlikte sırada Moldova olacaktır.

Odesa, Gagavuzya ile sınır komşudur. Gagavuz halk meclisinin defalarca Kışinev hükümetinin kararlarına karşı çıktığı, kanunlara aykırı hareket ettiğini ve en son seçimlerde Sandu’yu desteklemeyip Rus yanlısı hükümete destek vermişlerdi. Rusya bu gelişmelerle uyguladığı ilhak yönteminin ilkini gerçekleştirmiş oldu. Sırada Odesa’nın ilhak edilmeye başlamasıyla birlikte Gagavuzya’da silahlı hareketlenmelerin başlaması ve Moldova yönetiminin bu iç karışıklıklara baskı uygulamak istemesi üzerine Rusya’nın meclisin talebi üzerine vatandaşlarını korumak için askeri desteğini başlatması olacaktır.

Rusya’nın olası Odessa kara harekâtında Transdinyester’de bulunan Rus askeri varlığı ve paramiliter askerleri kullanması durumunda bölgede yaşayan Ruslar, Ukraynalılar ve Moldovalılar gibi etnik çeşitliliğin ortalama aynı oranda olduğu bir nüfusta iç karışıklık kaçınmaz hale getirecektir. Bu tercihin sonuçlarını önceden net bir şekilde tahmin etmek çok mümkün değildir. Putin, Yanukoviç liderliği zamanında ortaya çıkan ve durdurulamayan Maidan protestoları Rus yanlısı hükümetin devrilmesiyle Rusya’nın Ukrayna üzerindeki etkisini kaybetmişti. Bu tecrübeye sahip olan Putin, Moldova politikasında oldukça hassas davranacak ve Odesa’da yaşayan Gagavuzları ve Moldova ile aynı dili konuşan ve aynı köklere sahip Romanya’yı da hesaba katacaktır. Putin’in yazdığı makaleyi dikkate aldığımızda post Sovyet ülkelerindeki en büyük iddiası ortak tarihi, kültürel ve dilsel iddialardır. Bu iddiaların tarihi dayanakları Ukrayna söz konusu iken daha güçlüdür. Ancak Moldova bu durumda değildir. Moldova üzerinde Putin’in gösterdiği sebepler Romanya içinde aynıdır ve “Büyük Romanya” hayali için bir fırsat ve haktır. Ayrıca Putin’in en büyük askeri kozu olan Transdinyester, Osedya, Abazhya, Donetsk ve Luhansk gibi bir gelişime sahip değildir. Hiçbir müdahale olmadan referandum ile ülke içerisinde bağımsızlığını ilan etmiştir. Ancak tüm bunlar Moldova’nın işgalini engelleyemeyecektir. Unutmamak gerekir ki Cobasa’da yer alan kullanım süresi dolmuş ve yaklaşık 20 bin ton olan Avrupa’nın en büyük mühimmatı deposudur ve patlaması bir atom bombası kadar etki yaratacaktır.

Askeri açıdan değerlendirdiğimizde Putin hala çok güçlüdür. İstikrarsız Moldova başka iddiaları da beraberinde getireceği için Putin, bölgeyi istikrarsız bırakmayacaktır. Ve işgali meşrulaştırmak için Belarus'un da desteğini alarak Transdinyester'de ki askeri varlığını sağlam temellere oturtarak varlığını kalıcı hale gelecek şekilde güçlendirecek ve Odesa işgaliyle birlikte Moldova'da varlığını artıracaktır. Artık Moldova için doğusunda ve güneyinde Rus kontrolünde Ukrayna olacaktır.

Rusya, hâkimiyet etkisinin olduğu bölgelerde NATO'nun genişlemesine karşı çıkmaktadır. Soğuk Savaş bittikten sonra NATO genişlememe sözü verse de "açık kapı politikası" ile 1999'da Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya, 2004'te Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya, 2009'da Arnavutluk ve Hırvatistan, 2017'de Karadağ ve 2020 Mart ayında Kuzey Makedonya NATO üyesi olmuştur. Baltık bölgesinde İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyeliğinin Türkiye ile yapmış olduğu mutabakata uyması halinde hiçbir engelin kalmamasıyla birlikte NATO 14 üye devlet ve 2 üyelik aşamasında ki genişlemesiyle Ukrayna, Moldova ve Belarus sınırlarına kadar gelmiş ve "kırmızı çizgi" çoktan geçilmiştir. Rusya'nın Batı ile arasında genişleyebileceği NATO ve AB üyesi olmayan ülkeler Ukrayna, Belarus ve Moldova'dır. Rusya eğer III. dünya savaşını göze almamış ise NATO ve AB üyesi olan bölgelere genişlemesi mümkün değildir. Belarus'un müttefik olduğu, Ukrayna'nın işgal veya Rus kontrolünde bir ülke olduğu düşünüldüğünde geriye bölgenin siyasi, ekonomik ve askeri olarak en zayıf ülkesi ve donmuş çatışma bölgesi ve askeri varlığı olan Moldova kalmaktadır.

Putin'in Ukrayna ve Moldova'dan beklentisi Batı'ya karşı birlik olabilecek sağlam bir müttefikliktir. Ne Ukrayna'nın nede Moldova'nın toprakları üzerinde fiili bir hak iddia etmemektedir. NATO'nun bir güvenlik örgütü olması göz önüne alındığında Putin, ülkesini tehdit eden bu birliğe karşı korumak ve tüm güvenlik önlemlerini alması kadar makul bir talep yoktur. Bir ülkenin milli güvenliğini tehlikeye düşürebilecek her oluşum ve faaliyete karşı diğer devletin vereceği bir cevap mutlaka olacaktır. Bu girişimlerin son bulabilmesi için Batı'nın Rusya'yı "kışkırtmaktan" vazgeçmesi ve Putin'in ifade ettiği "Gürcistan ve Ukrayna'nın asla NATO ülkesi olamayacağı" sözünü dikkate almalı ve bu ülkeleri riske atmaktan vazgeçmesi gerekmektedir. Ayrıca Moldova, NATO'nun Barış İçin Ortaklık gurubundan çıkarılmalıdır.

Moldova, Rusya'nın askeri işgaline karşı koyacak gücü yoktur. Ancak olası işgale boyun eğmemesi ve saldırıların etkisini azaltmak için en savunmasız olduğu hibrit saldırganlık unsurlarına odaklanarak sivil ve askeri unsurlarının yeteneklerini güçlendirerek ve koordinasyonlularını artırmalıdır.

Kaynakça

- Anton Troianovski. 2022. _ Russia-Ukraine Tensions Putin Orders Troops to Separatist Regions and Recognizes Their Independence. Şubat 21. <https://www.nytimes.com/live/2022/02/21/world/ukraine-russia-putin-biden>. (Erişildi: Mayıs 5, 2023)
- ANI News Services. 2022. NATO believes attempts to destabilize Moldova likely to continue. Nisan 30. <https://theprint.in/world/nato-believes-attempts-to-destabilize-moldova-likely-to-continue/937839/>. (Erişildi: Eylül 5, 2023)
- Basu Zachary. 2022. Ukraine's "most fragile" neighbor welcomes Western wake-up call. Nisan 2. <https://www.axios.com/ukraines-most-fragile-neighbor-welcomes-western-wake-up-call-76618541-fca3-4778-8be7-be67782290b7.html>. (Erişildi: Kasım 3, 2023)
- BBC Staff. 2012. Moldova's Rebel Region Stays Neutral in Russia's War on Ukraine. Mart 16. <https://balkaninsight.com/2022/03/11/moldovas-rebel-region-stays-neutral-in-russias-war-on-ukraine/>. (Erişildi: Eylül 9, 2023)
- Borzou Daragahi. 2022. Moldova: Inside Transnistria, the pro-Russia enclave on Ukraine's border. Mart 15. <https://www.independent.co.uk/tv/news/moldova-transnistria-russia-ukraine-b2034522.html>. (Erişildi: Eylül 5, 2023)
- Britannica. 2022. People of Moldova: Ethnic group and composition. Mart 15. <https://www.britannica.com/topic/Commonwealth-of-Independent-States>. (Erişildi: Eylül 5, 2023)
- Charles King (1997). Post-Soviet Moldova: A Borderland in Transition, Chisinau: Center for Romanian Studies, (pp. 16). Stanford: Hoover Institution Press, 2001
- Daniel Mihailescu. 2022. Moldovan winemakers look to EU after sales to Russia and Ukraine decline. Temmuz 22. <https://www.euronews.com/2022/05/22/moldovan-winemakers-look-to-eu-after-sales-to-russia-and-ukraine-decline>. (Erişildi: Eylül 15, 2023).
- Dmirtry Kozak. 2022. Russia agree to lift mutual trade barriers,. Ağustos 11. https://tass.com/politics/1324953?utm_source=google.com&utm_medium=organic&utm_campaign=google.com&utm_referrer=google.com. (Erişildi: Eylül 12, 2023)
- Dmirtry Trenin. 2014. Transnistria: A Gathering Storm. Nisan 7. <https://carnegiemoscow.org/commentary/55255>. (Erişildi: Eylül 11, 2023)
- Dumitru Minzarari. 2022. The next war: How Russian hybrid aggression could threaten Moldova. Temmuz 29. <https://ecfr.eu/publication/the-next-war-how-russian-hybrid-aggression-could-threaten-moldova/>. (Erişildi: Temmuz 28, 2023)
- Elena Teslova. 2022. Kremlin hopes Ukraine, Moldova's candidacy status not to damage EU-Russia ties further. Ağustos 24. <https://www.aa.com.tr/en/europe/kremlin-hopes-ukraine-moldovas-candidacy-status-not-to-damage-eu-russia-ties-further/2622090>. (Erişildi: 21 Kasım 2023).

- Eurasian-Research Instution. 2020.BATIYA YÖNELİM VE DOĞU SEMPATİSİNİN UZLAŞTIRILMASI: MOLDOVA VE GAGAUZYA ÖRNEĞİ. Aralık 14. <https://eurasian-research.org/wp-content/uploads/2021/01/Haftalik-e-bulten-14.12.2020-20.12.2020-No-285.pdf>. (Erişildi: Temmuz 11, 2023)
- European Comission. 2022. Ukraine: EU boosts assistance with emergency logistical hubs and rescue aid. Şubat 4. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/mex_22_1541. (Erişildi: Nisan 13, 2023)
- Falcon Born. 2015. Büyük Savaşın Kurbanı: Kırım. Mart 1. <https://informnapalm.org/tr/buyuk-savas-in-kurbani-kirim/>. (Erişildi: Nisan 3, 2023)
- Global Security.2016. Sevastapol. Temmuz 27. <https://www.globalsecurity.org/military/world/russia/sevastopol.htm>. (Erişildi: Temmuz 29, 2023).
- Heleniak, Timothy. "Migration of the Russian Diaspora After the Breakup of the Soviet Union." Journal of International Affairs 57, no. 2 (2004): 99–117. <http://www.jstor.org/stable/24357868>.
- Isabella Antinozzi. 2022.Grand illusions: Partnerships in the EU's Strategic Compass. Mart 11. <https://ecfr.eu/article/grand-illusions-partnerships-in-the-eus-strategic-compass/>. (Erişildi: Mart 11, 2023).
- Isabelle [Khurshudyan](#). 2021. How Russia pushed Moldova's pro-Western government to the brink of a gas crisis. Ekim 30. https://www.washingtonpost.com/world/europe/moldova-russia-gas-shortage/2021/10/30/f50a5bfc-3598-11ec-9662-399cfa75efee_story.html. (Erişildi: Ekim 27, 2023)
- Katchanovski, Ivan. "Small Nations but Great Differences: Political Orientations and Cultures of the Crimean Tatars and the Gagauz." Europe-Asia Studies 57, no. 6 (2005): 877–94. <http://www.jstor.org/stable/30043928>.
- İndependet Türkçe.2023. Moldova Cumhurbaşkanı Sandu: Rusya'nın darbe planını engelledik. Temmuz 14. <https://www.indyturk.com/node/609986/d%C3%BCnya/moldova-cumhurba%C5%9Fkan%C4%B1-sandu-rusyan%C4%B1n-darbe-plan%C4%B1n%C4%B1-engelledik>. (Erişildi: Temmuz 14, 2023)
- Idea.2022. The Ukraine War and the Struggle to Defend Democracy in Europe and Beyond. Mart 12. International institute for democary and electroal asistance publications, 2-10. (Erişildi: Mart 12, 2022).
- Janusz Bugajski.2007. THE EASTERN DIMENSION OF AMERICA'S NEW EUROPEAN ALLIES. Ekim 22. https://www.files.ethz.ch/isn/47100/051107_NewEuropeanAllies.pdf. (Erişildi: Mart 1, 2023).

- [Jesse O'Neill](#). 2022. Belarus dictator appeared to show Russian plans to invade Moldova. Mart 1. <https://nypost.com/2022/03/01/belarus-dictator-alexander-lukashenko-appeared-to-show-russian-plans-to-invade-moldova-through-ukraine/#>. (Erişildi: Mart 1, 2023).
- John R. Haines. 2016. Gagauzia: A Bone in the Throat. Eylül 16. <https://www.fpri.org/article/2016/09/gagauzia-bone-throat-moldova/>. (Erişildi: Eylül 16, 2016).
- Kuzio Taras, (2010). State-led violence in Ukraine's 2004 elections and orange revolution, 43, 383-395. doi: 10.1016/j.postcomstud.2010.10.08
- Lane David, (2008). The Orange Revolution: 'People's Revolution' or Revolutionary Coup?, vol 10, 525-549. doi: 10.1111/j.1467-856x.2008.00343.x
- Madalin Necsutu.2022. Moldova Concerned About Possible Attack from Russian-Backed Region.Şubat 25. <https://balkaninsight.com/2022/02/25/moldova-concerned-about-possible-attack-from-russian-backed-region/>. (Erişildi: Şubat 25, 2023).
- Maksim Levin, (2022, October 20), Conflict on Ukrain. <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/conflict-ukraine>. (Erişildi: Ekim 20, 2022).
- Mearsheimer, John J. "Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin." Foreign Affairs 93, no. 5 (2014): 77-89. <http://www.jstor.org/stable/24483306>.
- Nato Publics, (2005), Cooperation with the Republic of Moldova, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2017_12/20171207_1207-Backgrounder_NATO-Moldova_.pdf. (Erişildi: Haziran 22, 2022).
- Rauhala Emily. 2022. Zelensky pushes 'accelerated' application for Ukraine NATO membership. Eylül 30. <https://www.washingtonpost.com/world/2022/09/30/ukraine-application-nato-russia-war/>. (Erişildi: Eylül 30, 2023).
- [Plokhii Serhii](#). 2017. Contextualizing Putin's "On the Historical Unity of Russians and Ukrainians. Ağustos 2. <https://hurl.harvard.edu/news/putin-historical-unityhttps://hurl.harvard.edu/news/putin-historical-unity>. (Erişildi: Haziran 28, 2023).
- Reuters Staff. 2008. TIMELINE: Ukraine's politics since Orange Revolution. Ekim 2008. <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/conflict-ukraine>. (Erişildi: Aralık 11, 2023).
- Republic of Moldova (2022). Individual Partnership Action Plan (Ipap) Republic Of Moldova – Nato. https://mfa.gov.md/sites/default/files/individual_partnership_action_plan_ipap_republic_of_moldova_-_nato_for_2022-2023.pdf. (Erişildi: Ekim 8, 2023).
- Republic of Moldova (2010), Ministry of Foreign Affairs and European Integration of Republic of Moldova, Moldova- NATO Relations. <https://mfa.gov.md/en/content/moldova-nato-relations>. (Erişildi: Kasım 6, 2023).

- Steve Rosenberg. 2022. Lukashenko warns Belarus will join Russia in war if attacked. Şubat 16. <https://www.bbc.com/news/world-europe-64664560>. (Erişildi: Ekim 7, 2023).
- Steve Stecklow, Oleksandr Akymenko. 2014. Special Report: Flaws found in Ukraine's probe of Maidan massacre. Ekim 14. <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/conflict-ukraine>. (Erişildi: Ekim 8, 2023).
- Shannon Vavra. 2023. Top Russian Official Teases 'the Next Ukraine' in New Threat. Şubat 02. <https://www.thedailybeast.com/top-russian-diplomat-sergei-lavrov-threatens-moldova-is-the-next-ukraine?ref=scroll>. (Erişildi: Kasım 3, 2023).
- Eugen Tomiuc. 2001. Moldova: Still Troubled, 10 Years After Independence. Ağustos 20. <https://www.rferl.org/a/1097207.html>. (Erişildi: Ekim 8, 2023).
- Vladimir Solonari. 2003. The Political Economy of Moldova. Ocak 2003. <http://web.worldbank.org/archive/website00504/WEB/PDF/SOLONA-2.PDF>. (Erişildi: Aralık 11, 2023).
- Viktor Yanukovich. 2011. Ukraine's Future Is With the European Union. 25 Ağustos. <https://www.wsj.com/articles/SB10001424053111903461304576524672209158138>. (Erişildi: Ekim 28, 2023).

© 2023. This work is licensed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).